

JOHAN RUDOLF THORBECKE

Zo werkte ook de „eigenaardige kracht” der isolatie in Thorbecke, zozeer, dat hij zijn gevoel van zijn rede, zijn persoon van zijn werk isoleerde en isoleren moest. In Thorbecke persoonlijk heeft zich die overgang voltrokken van de vrije affect-uiting der 18e eeuw tot de beheerstheid van de 19e, die bij hem zó ver ging, dat hij zich nooit versprak. Beheerstheid, die nog aan het geslacht der nu vijftig-jarigen van de wieg af is ingeprent en die zó diep zit, dat wij ons haar moeilijk anders kunnen voorstellen dan als het ideaal, terwijl pas de jongeren beginnen te beseffen, hoezeer dat ideaal ons verminkt heeft. Beide werelden: die van het stromen der tranen uit de romantiek en die der zielsvernietiging van het liberalisme zijn zo onverzoenbaar, dat Thorbecke, die ze door het toevallige jaar van zijn geboorte beiden in zich droeg, ze gescheiden in zich moest dragen, van het ogenblik af, dat de isolatie-tendentie van zijn tijd in hem begon te werken. Vandaar de twee onverzoenlijke beelden, die van hem ontworpen zijn. Enerzijds dat van de waarnemers-van-buiten-af, die een stuggen, stuursen man in toga of geklede jas zagen, een eierzuchtigen, koel-berekenenden, de mensen als werktuig gebruikenden politicus zelfs, zoals — het is waar, de afgezette en beledigde — Schimmelpenninck van der Oye hem zag, de Thorbecke van het portret in de Leidse Senaatskamer door Jozef Israëls en die van het standbeeld op het Thorbecke-plein in Amsterdam. En anderzijds beschikken we over het diametraal daaraan tegenovergestelde geschreven portret, dat Olivier ontwierp en dat uit zijn brieven aan Adelheid oprijst: de liefhebbende echtgenoot, de gulle gastheer, de enthousiaste minnaar van natuur en muziek, de bewogen, gevoelige en zelfs prikkelbare Thorbecke. Hij moest die twee werelden in zich scheiden, omdat zij zich evenmin vermengen lieten als vuur en water. Hij moest de gespletenheid aanvaarden om de man-uit-een-stuk te kunnen wezen, die hij als publiek persoon zijn wilde en zijn moest. Op die scheiding hebben velen gewezen, echter zonder haar te begrijpen als overgang van de 18e naar de 19e eeuw, als overgang tegelijk van den romantischen geschiedfilosoof naar den jurist en van den conservatief naar den liberaal.

Hier liggen ook de wortels van Multatuli's oppervlakkig beschouwd zo niets dan dwaas te keer gaan tegen Thorbecke's persoon en stelsel, waarover hij in zijn *Ideën* bladzijden lang niet uitgeraasd raakt. Het is de haat tegen de wederpartij, die uit hetzelfde dilemma de andere oplossing „gekozen” had. Thorbecke koos de beheerstheid, tegenover het zich-laten-gaan, Multatuli de vrije affect-uiting tegenover de beheerstheid. De een liep dood in het ene, de tweede in het andere spoor.

Thorbecke dood-gelopen? Maar kent de Nederlandse geschiedenis dan succesrijker hervormer? zal men vragen. Heeft er een zoveel politieke vormkracht getoond? En meer.